

I ÖST-
OCH
VÄSTERLED

K. ALEX CARLSSON

VINGÅKERS VIDMARK.

SNÖN låg djup över bygden, täckande allt under sitt gnistrande vita täcke. Det hade börjat snöa dagen före julafton och fortsatt litet ända till annandagen. I dag var det tredjedag jul och vägarna började åter att bliva mera farbara.

Nere på herrgården, som ligger där ån flyter lugnt genom parken, hade helgen firats med alla traditionella sedvänjor, alldeles som hos folket ute i gårdarna; det var helg till tjugondags-Knut och inte minst på Sävstaholm.

Det var storfrämmande på herregården, släkt och vänner till grevens, en del övriga från Stockholm, vilka denna jul gästade på godset. Vid middagen, när man muntert samspråkande sutto i salongen och halvt lyssnade till musiken från taffelpianot, kom musik och då särskilt bygdemusik och spelmän på tal. Greven lyssnade till samtalets gång men sade intet.

— Ja, om vi hade en god spelman här kunde vi få oss en gammaldans och en polka, utbrast en liten rosenkindad friherrinna, vändande sig till greven.

— Finns det ingen här i bygden, som kan spela för oss i kväll?

Greven såg ut över alla de fina herrarna och damerna. Han reste sig ur stolen och sade:

— Ja, vi ha nog spelmän här i Vingåker även, vi ha flera goda och bland dem är det en som heter Vidmark, Vingåkers Vidmark. Är han känd?

Ett par av familjerna från grannskapet jakade, men de långväga gästerna kände honom ej. Greven såg ut genom fönstret och tänkte ett ögonblick innan han svarade:

— Spelmanen jag nämnde bor långt borta i östra ändan av socknen och det är lång väg och dåligt väglag, men isen bär nog efter den starka kylan vi haft. Om ni önska, vill jag sända kusken och hämta Vidmark hit, om han vill följa med. Kommer han, så skall ni få höra låtarna från den här bygden och även från eder egen bygd och dansa skall ni även få. Spelmanen där borta vid Ålsjön har lärt av Näcken, åtminstone säger folket så. Spela det kan han på sin fiol. Vi här i socknen äro liksom stolta av honom, ty det finns bara en Vingåkers Vidmark, sade greven och log.

Kusken kom in och fick order av greven.

— — —
Bjällrorna klingade när kusken Anders åkte ut på vägen, som strök förbi ute på slätten. Anders följde vägen, som var ganska bra tillkörd. Framåt gick det fastän han höll inne på tömmarna. Bäst var att köra ordentligt. Över slätten svepte de fram; åt höger i skogsbrynet låg Kjesäters herresäte och till vänster syntes över buskarna vid stranden Kolsnarens isbelagda yta med de skogbeväxta stränderna på andra sidan sjön, höljda i snö långt där borta. Han såg sig om över axeln ut över slätten, där på höjden vid Åsen kyrkans vita murar och tornspiran mot skyn dominerade och bjöd ro över by och bygd. Vägen låg öde, i dag var det inga fordon med dragare och körkarlar, som drogo fram här. Han mötte ingen där han for fram.

Vid Skeppsmyra svängde han åt vänster nedåt sjön, ty borta vid höjden vidtog den stora Viala backe och den undvek han genom att åka på sjön. Skeppsmyra, ja. Anders satt och tänkte över människorna och bygden, som han kände en hel del om, även om han bara var kusk hos grevens. Han hade gott huvud, hade läst mycket samt varit i kronans tjänst i unga dagar

innan han kom åter hem till bygden vid Kolsnarens sjö. Skeppsmyra hade enligt sägnen fått namn därav att man i myren funnit resterna av ett vikingaskepp.

Det fanns många historier från socknen, som fordom hetat Vikingåker. Vid Hacksta minde Vikings runsten samt andra märken och fynd om den tiden. Det fanns mångt att berätta, både krist- och okristligt, om gångna dagar i Vingåker. Sägner om flickan från Österåkershållet, som var den enda levande på den sidan sjön, när digerdöden drog fram i landet, hur hon såg rök från Skeppsmyra och fann där en yngling som överlevat farsoten och hur de där satte bo.

Anders svängde ut på sjöns is, som låg så blank, att hingsten i vasskanten höll igen, men när han såg att det bar och att körkarlen var lugn, satte han av i full fart sträckande ut allt han önskade över sjön. Isen var tjock och stark och det dundrade där de foro fram och vinden ven om häst och körsven. Hej, Svarten! Nu får du löpa, tänkte Anders, nu skulle greven varit med; han tyckte om när det gick undan. Snart nog voro de inne i sundet där Skenäs ligger till vänster bland sekelgamla träd och där Eric Dahlbergs ek ännu står på gårdsplanen. Anders höll nära åt Skenäslandet. Dahlberg, fältmarskalken, som planterat den eken, han var allt en karl, han. Anders såg i syne svenska trupperna tåga över Bälten under Karl den tiondes ledning och tänkte på Dahlbergs ord till kungen: "Jag ansvarar med mitt huvud att isen håller, ers majestät!" Två regementen kommo ej fulltaliga över, men den övriga svenska hären marscherade över Bältens vattenfyllda is, något som förut och ej heller senare i historien varit utfört. Här på Skenäs hade han funnit ro i fredlig bygd och begrundat många av sina sällsamma äventyr i Svea rikes tjänst och eken minde än i dag om tider som flytt.

Anders lättade på tömmen och Svarten sträckte ut längs sjölandet till vänster, ty det gick strömdrag åt andra landet, där ån flyter ut i Virens sjö. Framåt gick

färden och när skogsbygden åter öppnade sig voro de nere vid Finnstorp och Rude till höger. Det rök ifrån skorstenarna vid gårdarna samt även hos Blombergs på ön till vänster.

Här låg sikten vida och Svarten gnäggade och ökade farten. Anders tänkte att han får sakta av, när de komma neråt Garvarns och Ålsäter. Undrade folk vem som var ute och åkte, så gissade de nog på grevens Svarten och Anders, ty det fanns inte många sådana hästar och slädar i bygden.

Nere vid Garvarns körde han upp längs efter åsen förbi garveriet och upp på åskrönet, där vägen följt sedan urminnes tider. Snön var litet tillkörd och hade blåst i drivor, här och där, så Svarten tog det med ro. Till vänster mellan Garvarns och skräddarns i Ålsäter körde han nära intill runstenen. Den stod där som ett vägmärke längs landsvägen både vinter och sommar. Grå och mossig stod den på kanten mellan vägen och åkern. "Thurar reste stenen åt son sin Gurr och gjorde spänger över efter honom." Anders kunde inskriften på stenen men det var allt han visste om runstenen vid Ålsäters by.

Anders såg ut över bygden vid Ålsjön. Han hade inte långt kvar nu. Framför låg byn och längre bort Kultorpsbyn och bakom till vänster, nere vid ån, Brogetorp samt på andra sidan sjön i den vackra gläntan mot storskogen Ålsjöstugan eller Brantens, som det hette i bygden. Det rök ur alla gårdarnas vita skorstensstockar och över vid Brantens steg röken nästan rakt mot skyn, ty skogen bakom gav lä för nordan. Längre bort på andra sidan sjön skymtade en stuga i backsluttningen, närmare åt Holmbergs till. Dit skulle han, ty där bodde Vidmark. Han tog av åt sjön nere på gårderna och körde ut på Ålsjön, vilken låg som en stor blank spegel. Svarten gnäggade samt sträckte ut över sjön rakt mot Vidmarks och bjällrorna klingade i takt till loppet.

Anders höll igen hingsten vid vasskanten och så

bar det snett uppför backen till Vidmarks och Brant-Erkers, vilka ställen lågo på ett stenkasts avstånd skilda åt. Det rök från båda gårdarna, så folk var hemma. Bakom berget åt Brantens till tog storskogen vid samt skyddade från nordan — här i gläntan lågo stugorna och tegarna skyddade och åt söder var sikten fri över sjön och bygd. Ja, här var det vackert i vintertid och ändå mera kanske i sommarens dagar, tänkte Anders, när han åkte upp och höll framför Vidmarks trappa, en stor flat stenhäll, med granris i en grön halvcirkel lysande mot snön.

Bjällerklungen måtte ha hörts in, ty dörren öppnades och Vidmark stod där lång och mager, halvt böjd i den låga dörröppningen, undrande vem som bringat ett sådant ekipage till hans stuga i sådant väglag och väder.

— Guda, guda, ä grevens ute å åker så långväga, sade han frågande.

— Ja, goddag, Vidmark, och god jul, svarade Anders. Ja, det är ju bara jag och Svarten, som är ute men vi har ärende från greven till Vidmark.

— På de vise. Ä de bråttom?

— Det är allt så, svarade Anders.

— Ja, kom in i stuga å få lite varmt i strupen, bjöd Vidmark. Jag ska gå te logen å få en hötapp åt hingsten. Du kan binda honom vid äppelträdet.

Anders band hingsten vid det gamla äppelträdet på gårdsplanen och lade en filt över ryggen på honom, ty han var rykande våt efter loppet.

Vidmarks mor hade kaffepetter på elden ute i köket medan Anders värmdes sig framför brasan i stugan. Vidmark kom in och kaffet dukades, ty ingen kunde komma till gårds utan att bjudas på något. Ingen fick "gå ut med jula".

— Ja, sade Anders, greven sände mig hit för att be Vidmark komma med tillbaka och ta fiolen med. De behöver en spelman därnere och du är ju känd för att

kunna hantera stråken. Greven skulle ersätta bra och han håller sitt ord. Ni får samma skjuts tillbaka i morgon. De har lite främmande därnere som vill höra Vidmark spela.

— Nog kan ja fälle spela, men ja har just inga fina klär att ta på, när ja ska te herrskapsfolk.

— Kom du som du är, sade Anders, ta fiolen med. Du är Vidmark å kan gå klädder som du vill var du går. Greven sa att du var välkommen.

— Jag ska fälle följa med, sade spelmannen och ett tunt leende drog över hans anlete.

— Säj mor, du får väl ta fram smällpiskerocken å storstövla å brudgumsvästen, för ja ska te grevens å spela i kväll. Men vammalsbyxorna tar ja allt på, ty dä ä bistert ute.

Anders smålog, ty nu hade han utfört sitt ärende och var glad att han lyckats att få Vidmark att följa med.

En stund senare satt spelmannen i kappslåden med fiollådan mellan knäna och varmt omsvept av fällen, skinnmössan djupt neddragen över öronen och tjocka gråvantar på händerna.

Anders stod bakom på hundsvotten. Piskan behövde han inte använda, ty nu visste hingsten att det bar av hemåt. De svepte fram längs vägen och foro samma väg hemåt över sjön. Det var inte mycket sagt för det var bäst att hålla munnen täppt i vinterkylen och Anders hade jämt göra att styra hingsten, som ville hemåt i ett huj.

När de nalkades Sävstaholm och saktade litet på far-ten pratade de litet och Vidmark sade liksom begrundande:

— Det är nog sant i kväll som ordspråket säger här i vingåkersbygden att "Katto sitter på hyllö å tit-tär pigo i ögo". De trivs nog i kväll på spiselhyllan och det ska bli skönt för oss med att komma inomhus.

— Dä ska dä bli, svarade Anders och de åkte tysta fram till gården.

En stund senare, när han fått litet varmt i sig, fördes spelmannen in i salongen, där ljusen från kristallkronorna lyste och gävo återsken i speglarna på väggarna och där allt herrskapsfolket i lysande dräkter var församlat. Greven tog emot honom med utsträckt hand och bjöd honom välkommen samt förde honom fram i salen, där han skulle sitta och spela.

Vidmark var lång och mager, mörk i håret med en krans av svart skägg runt hakan. Folk sade att han påminde om Abraham Lincoln. Ögonen lågo djupt och sågo forskande ut — de kunde se rakt igenom en människa, syntes det. När han kom in i salongen, kände han sig ovan och han såg varken åt höger eller vänster, där han med fiolen under armen vid grevens sida stegade fram.

De fina herrskaperna undrade nog hur det här skulle bli, och över somligas anleten drogo småleenden likasom sägande: "Jo, nu skall ni få höra."

Greven vände sig till sina gäster och sade:

— Ja, nu är spelmannen kommen och lång väg har han farit för att spela för oss. Ärade gäster, jag föreställer eder Vingåkers Vidmark och jag är glad att han är här i kväll.

Vidmark gjorde en stel bugning med nacken och satte sig ned samt började stämma fiolen. Han satt där och stämde och stämde samt knäppte och knäppte, nästan litet valhant såg det ut. Han kunde inte få stämningen bra. Han drog löst med stråken, ruskade på huvudet och stämde igen. Gästerna, som uppmärksamst stodo eller sutto väntande, började bliva oroliga. Var det här spelmannen, som kunde spela som ingen annan? Inte såg han mycket ut, där han satt litet bortkommen och halvt tafatt. En och annan fnissning hördes här och där, både åt greven och åt spelmannen i de grova kläderna.

Rätt som det var såg Vidmark upp och lyfte på huvudet samt såg ut över de församlade. Nu lyste en glimt av humor i ögonen, försagdheten var borta, det

lekte även en aning av trots i blicken. Han syntes växa och sorlet i salen tystnade.

Han reste sig upp i hela sin längd och slängde fiolen med en van rörelse under hakan, stråken kom upp och föll mjukt över strängarna. Nu var han sig själv, nu var han spelmannen, allt annat betydde ej något.

Genom salen ljöd musiken från hans fiol. Det var Vingåkers egen gammalvals, som Vidmark spelade. Den hörde samman med bygden och hade gått i arv i mansåldrar. Vem som komponerat den visste ingen, men den blev aldrig gammal och utnött; den hörde bygden och folket till. Klangfull och ren ljöd musiken och det var icke utan att det tårades i ögonen, det kunde icke hjälpas. Men det var inga sorgetårar, ty det log i ögonen på samma gång. Alla, som kunde dansa, svängde om och de gamla sutto och nickade till takten, iakttagande spelmannen och de dansande parren. I dörrarna trängdes tjänstefolket långt ut i korridorerna och i en öppning stod Anders bredbent i sin päls med mössan i hand och såg glad ut. Ja, Vidmarken han kunde spela han, och i kväll spelade han som aldrig förut. Han skulle visa vad han kunde till herrskaperna. De skulle både få lyssna och dansa i kväll.

När Vingåkersvalsen var över och gästerna andfådda hämtade sig, var det annan stämning i salen. Glädjen stod högt i tak och alla voro glada i sinn. Greven själv såg belåten ut och han nickade åt spelmannen liksom för att säga: "Var det inte det jag sade, att det finnes bara en Vingåkers Vidmark, och han är här i kväll."